

С ЖИЗНЕНА И ХУДОЖЕСТВЕНА ПРАВДА

(В света на Георги Караславов)

Стефан Коларов

За един доста къс период от нашата литература си отидоха двама нейни първенци — Емилиан Станев и Георги Караславов. Техните крупни художествени завоевания, богатството на образи и идеи в творчеството им тепърва ще се изучава, ще намери достойната оценка на изследователите и на най-безпристрастния съдник — времето. С автора на такива забележителни произведения като „Снаха“ и „Татул“, „Обикновени хора“, „Танго“, „Орлов камък“ и др. имах възможност да общувам близо пет години. В много от разговорите си с него засягахме теми и проблеми, свързани с неговото идейно и творческо формиране и израстване, с особеностите на творческата му лаборатория, с търсенето на жизнената и художествената правда.

За човека и твореца Георги Караславов, за своеобразието на неговия стил и оригиналността на белетристичното му виждане е отделено много място в моята анкета „Георги Караславов“ (1978). Тук предавам някои от нашите разговори, водени през последните месеци от живота на писателя в Драгалевци, допълващи и изясняващи редица подробности, свързани с неговите творби — повестите „Селкор“, „Танго“, „Неверникът Тома“ и др., редица разкази, с неговия ярък и неповторим път като един от най-големите представители на българската литература.

— Другарю Караславов, Вашата повест „Селкор“ е едно от първите Ви сериозни завоевания като белетрист и днес тя е едно от популярните Ви произведения. Искам да Ви попитам за някои подробности в тази творба, за героите и техните имена, за специфични думи и изрази. Например чорбаджията Коста Деянов е известен като Деяна, откъде идва тази промяна в името?

— Деянов става Деяна според местното наречие.

— А защо неговата дъщеря Кина направихте саката, кое наложи нейния физически недъг — така ли беше в действителност или е породено от Вашия замисъл?

— Името ѝ — Кина — е много често срещано се в село. Нашата съседка се казваше Кина. Или името Дока — от Евдокия — и то се срещаше много. Направих дъщерята на Деяна саката, за да изглежда по-драматична като образ.

— Описвате двете едри рунтави кучета, те измислени ли са?

— Селото беше пълно с кучета. Аз съм се борил веднъж с едно съседско куче. Изскочи из един път и едва успях да го хвана за врата. Бях вече гимназист, но бях много силен. Спомням си за друго куче, когато бях вече учител — изскочи съвсем ненадейно, аз носех със себе си собственооръчно изработена дрянова тояга и като го праснах по главата, тоятата се счупи. Ние в къщи имахме много лошо куче.

— Образите на Михаил Пантов, на Трифон Пантов как се появиха в повестта?

— Те са типични нашенци, от Дебър. Нашето село е на равно място, голямо. Аз много хора не познавах.

— А случката с оризището, когато Деяна намалява съзнателно декарите при сметката, за да заплати по-малко на ратаите, истинска ли е?

— Това е истинска случка, която аз познавам. Имаше подобна разправия. По-богатеят даваха под наем земя за обработване на бедни селяни, като криеха истинския размер и по този начин ги ограбваха.

— В „Селкор“ имате герой Елпезето, откъде идва неговото име, много специфично е?

— Елпезе — това е тютюневото редене. Използват се сухите тютюневи листа, като се дилпят на ръка и после се завързват с царевични листа. Аз съм работил такава работа — садене, поливане, низане, елпезиране. Ние отглеждахме в село тютюн на различни места всяка година. Минаваха търговци, които го купуваха. Всички бяха крадци, мошеници, най-типичен в това отношение беше Жак Асеов. При купуването половината от тютюна го шкартираха. Купуваха го на килограм.

— Споменавате за Алтъндере?

— То е измислено.

— А Аладжакория?

— Тя беше в нашето землище, ходил съм там. Намираше се до Марица, имаше гора, но я изкорениха. Има селска дреха — аладжа, която на село носят жените. Тя се прави от домашно платно — има днос или е на раенца.

— Говорите за Чифтебаир, то също ли е в Дебър?

— Не, това съм го взел някъде от близките села.

— А Домусбаир?

— Също от друго село.

— Вълчи дол в Дебър ли беше?

— Ние имаме Курдюн, от курт, на турски значи вълк. Има и мъжко име — Куртъо, Куртев... В тая местност имаме ниви.

— Споменавате за герои като Пеньо Рендъов, Милчо Заеков, те дебърци ли бяха?

— Това са измислени герои за колорит. Но имаше фамилия Таушанови, която преведена значи Заякови. Имаше и роднини с такова име — мойта баба и майката на Г. Заяков бяха сестри. В университетта имаше колега Васил Таушанов, голям оратор. Беше една година преди мене. Той се удави като агроном във Вит.

— В една реплика Казака съобщава на Деяна: „Елпезето прибра отавата.“ Какво е това „отава“?

— Второто сено на ливадата, второто косило. То се дава за храна на младия добитък или на овцете, когато се оягнят, много меко е. Събираха от него, когато ще ражда жена, за да лежи на меко.

— Доган какво значи?

— Турска дума — сокол, граблива птица.

— А Фиката от кое име идва?

— От Филип.

— Ваш герой е и Есемето — също интересно име?

— Есеме значи дял, част на турски. Също се използва като прякор в нашия край.

— Изпъкващ е и образът на учителя, кой е неговият прототип?

— Това е автобиографичен образ. Всичко свързано с него съм наблюдавал и преживял самият аз. Тогава опознах истински растежа и развитието на класовото съзнание.

— В повестта си говорите за испанската болест — това някой разказал ли Ви го е или Вие сте наблюдавали болни от тази болест, какви са нейните симптоми?

— Това е остър грип. През Първата световна война от испанската болест умряха повече хора, отколкото загинаха в сраженията. Аз също бях болен, цяла нощ ми тече кръв от носа. Два пъти викаха в къщи фелдшера. Той беше баща на Давид Перец — художника, с него сме съученици, с брат му Хаим също учих по-късно, след като изостанаха от своите другари поради боледуване. Те бяха коренно противоположни по характер. Давид го биеха и аз го пазах, а брат му Хаим беше едър, бабаинтин, никои не смееше да го закача.

— Откъде знаете тази случка с кражбата на малкия позлатен кръст от църквата?

— Имаше такива случаи. И Йовков използва такъв случай в „Жетварят“.

— Кой беше прототипът на Найдю Щерев?

— Това е измислен образ. А името съм взел от моя свако Найдю, който беше тежко ранен с куршум дум-дум през войната от англичаните и умря във военна болница в София от раните си.

— Много подробно рисувате побоя над Казака. Прави впечатление колко детайлно сте описали този момент, като проследявате физическото състояние на героя. Бихте ли обяснили откъде идва тази точност, с която разказвате как Казака понася ударите, болките от тях?

— В България преди Девети септември са бити и изтезавани десетки хиляди души. Аз съм наблюдавал побои при арести. Мен също са ме били при толкова арестувания, затова обрисовката на този момент не представляваше трудност, тъй като я познавах много добре.

— В другата ваша повест — „Танго“, — високо оценена от читателите и критиката, ми направи впечатление описанието на спящите осъдени на смърт млади конспиратори — всяка поза, всеки жест на тримата са дадени много точно, запомнящо се. Например сънят на Юрдан, легналия на дясната си страна Иван с равното дишане или изпружилия се откъм стената Борис, чийто крак стърчи навън от завивката.

— Аз съм стоял като дневален на пост, когато учех в Телеграфо-пощенското училище, и нощем съм наблюдавал пози на спящи.

— Имената на трите момчета, на техните близки — Иван, Борис, Юрдан, Куна, Ило, Вела и т. н., техните семейства във Вашия край ли сте наблюдавали или са от другаде?

— Приблизително това са селските семейства от Сливница, където научих и за разстрела на тримата младежи. Имената също са на хората оттам. Куна е от Благуна.

— Вие пишете за осмо отделение в затвора, имаше ли наистина такова отделение?

— Аз съм лежал в седмо отделение. В тази повест съм използвал всичко, което съм видял и чул от разказа на адвоката Георги Константинов. Той ми беше сътрудник във в. „Жупел“ с карикатури. Това е друг Георги Константинов, не е мойят приятел критикът Георги Константинов, нито поетът Георги Константинов, а със същото име има и един журналист — дълги години той беше кореспондент на в. „Работническо дело“ в Париж.

— Спирате се на сцената със свещеника, защо акцентувате върху нея?

— Аз съм се срещал със свещеника, който е присъствувал на екзекутирането на Антон Иванов, Никола Вапцаров, Антон Попов и техните другари. Той идва няколко пъти у дома при мене, когато бях член на Президиума на Народното събрание, за да му помогна да му отменят интернирането. През януари 1950 г. беше организиран Президиумът и аз бях негов член 14 години. При тия срещи свещеникът ми разказа как се видели със Звезделин Цонев и как заедно са отишли на Стрелбището на 23 юли 1942 г. Моето описание е буквално по неговия разказ.

— Композицията на „Танго“ е изключително сполучлива. Още в началото ли смятахте да изградите така повестта или в процеса на писането Ви хрумна така да я изградите? Интересно е да споделите какво значение отдавате на хрумването в творческия процес?

— И на други тази композиция е правила впечатление, не само на Вас. Предварително още като обмислях повестта, реших така да премине действието. Аз отдавам голямо значение на писателското хрумване, то играе голяма роля в процеса на писане. Бих казал, че то е една от загадките на творческия труд и колкото повече щастливи хрумвания има един писател, толкова по-убедително става неговото произведение.

— Повестта ви „След ноември“ е характерна с уметелото съчетаване на идейните и битовите конфликти. Имаше ли пред вид конкретно семейство Лоеви — стария Ангел Лоев, синовете му — Стоян, най-възрастния, и двамата по-млади братя Илия и Малин, които се завръщат от фронта?

— В нашето село имаше чорбаджии и сиромаси-русофили, които след победата на Октомврийската революция влязоха в конфликт. Познавах едно такова семейство Свецарови, аз измених името им в повестта на Лоеви.

— Образът на Илия Лоев със своето поведение ми напомня за някоя Ваши близки, за които сте ми разказвали — например Вашия чичо Динко Караславов, за Ваши братовчеди, които се завръщат от фронта с променени идейни разбириания. Този образ не е ли техен прототип?

— Не бих казал, че той отразява конкретен човек, в него съм съчетал черти от няколко души, така че това е събирателен образ. На мене той ми беше необходим, за да покажа про-

мените в съзнанието на бедните войници, които се завърщаха от фронта, възприели идеите на партията на тесните социалисти.

— Тук имате герой с име Малин, което не се среща в другите Ви книги. Също и Русин, така се казва синът на Гашков.

— Имаше ги в село, макар и по-рядко.

— За Илия, най-малкия син на Лоев, казвате, че е мизинец. Внукът на стария дядо Тома от „Неверникът Тома“ — Коста, е мизинец. Спомням си, че и в „Танго“, като пишете за Йоргов, обяснявате, че е мизинец. Какво е значението на тази дума?

— Мизинец значи най-малък, изтърсак.

— За Вас като автор семейството на Добри Гашков с какво беше интересно, какво искахте да характеризирате с поведението на стария?

— Добри Гашков е от тия богати хора, които постепенно станаха най-върлите противници на Съветския съюз у нас.

— Предадените от Вас политически спорове между Илия и Гашков измислени ли са или сте ги наблюдавали, може би сам сте участвували в тях?

— Много съм ги слушал и у нас, в къщи, и в село.

— Откъде познавате овършаването на ръжта, използвате тази трудова сцена много сполучливо?

— Описвам я точно така, както ние у дома вършеехме ръжта. Ръжанката се събираше за палене на пещта, но ние сеехме малко ръж и нямаше голямо количество.

— Сватбата на Тинка Лоева и Русин по действителен случай ли е или тя Ви беше нужна, за да има сватосване на двете семейства?

— Това е измислено от мене с оглед на сюжетното развитие на повестта.

— Другарю Караславов, имате ли пред вид съществуващ параклис, който да е свързан със събитията, пресъздадени в повестта Ви „Параклиът на свети Петър“?

— Имаме такъв параклис „Свети Петър“ в Дебър до Азмака, мочурището с тръстика. Отвън стоеше надпис „Строен 1842 г.“ над вратата, сега е полуразрушен. Също параклис имаше и в близкото село Драгойново. Край нашия параклис ставаше голям събор, който в годината се организираше четири пъти. Много голям беше съборът на Петровден, на свети Пантелей, имаше пролетен събор на света Петка и есенен събор. Идваха дребни търговци, които продаваха на сергии разни дреболии, играеха се хора, така момите и момците се опознаваха. Аз съм си купувал ножове, веднъж си купих една окарина, бях вече ученик, гимназист. Мойте родители ходеха на събора с колата.

— Значи описанието на събора в края на повестта е по Ваши лични впечатления?

— Да, всичко това лично аз съм виждал.

— Вие започвате действието на „Параклиът на свети Петър“ с появяването на Тинко Тънковчанчето. Имаше ли пред вид подобен действителен герой?

— Имаше ги такива като него, които се занимаваха с дребна търговия и какви ли не мошеничества, с лопата да ги ринеш. Името съм го измислил.

— Тодор Аврадалията е един от вашите най-колоритни образи, кой е неговият прототип?

— Имам пред вид конкретен човек, така са му викали, Аврадалията. Старите хора го знаеха. От турски идва това име, но не знам какво значи. Дядо ми разказва за този случай с него и Глухонемия и тогава, като ми посочи мястото, каза: „Ей тука Аврадалията, като удари три дартни на глухонемия, и той прохоротува, майка му мечка.“ Дартия — това е дървена част от колата.

— В повестта се говори за разговора с един министър, това измислили ли сте го?

— Това е истински случай с Атанас Ковачев, беден селянин, за който се разправяше из цялата околия.

— Като описвате Вашия герой Геню Хаджикостов, споменавате характерен детайл: „Геню пушеше важно от кехлибарения си цигарлък, украсен с тънки сребърни пръстенчета.“ Виждали ли сте такъв цигарлък, у кого?

— Виждал съм го някъде, вече не помня къде. А у дома имам също подобен цигарлък.

— Вие обичате да използвате в творбите си описания на местности, всяка от които има характерно име, тук споменавате Бижов баир, има ли такъв баир в Дебър?

— Измислил съм го. Ние имате Чолакбаир. Той е свързан с едно дело, което борисовградчани водиха и чрез своя министър Качаков го присвоиха към тяхното землище. Там посадиха после лозя.

— А Биков дол има ли?

— Измислил съм го.

— До параклиса описвате три бряста, наистина ли има дървета до него?

— Не. Трите бряста видях в Драгойновското землище.

— Младият доктор Василев, когото описвате, не е ли чичо Ви Динко Караславов, нали той е бил лекар?

— Не. Този лекар е друг, той беше специалист по очни болести, работеше в нашето село. Ние се познавахме с него много добре, той беше комунист, родом някъде от Северна България. За него бяха писали в пресата след Девети септември, стана професор.

— Доста място сте отделили в повестта на Азлалийката, тази Ваша героиня по конкретен образ ли е пресъздадена?

— Има Азлалиевци в село, но хората от това семейство нямат нищо общо с Азлалийката, тя е събирателен образ. Наблюдавал съм доста жени като нея. Името ѝ е от турска дума.

— Какво значи чомага?

— Чомагата това е тояга, която накрая има топка. Чомагаши — така наричаха побойниците от национал-либералната партия на Васил Радославов.

— Представлението на „Службогонци“, живата картина на вечерниката по Ваше лично наблюдение ли са описани?

— Имаше такова представление, такава случка, но по друг повод. И като ученик, и като учител аз съм участвувал в подготовката на такива представления.

— Имате герой Тильо Гьоргов.

— Тильовци имаше много. Второстепенен образ.

— Когато описвате събора, пишетте, че селяните са почивали под салашите, какво представлява тези салаши?

— Почиваха под навесите. Те се правеха от камъш, селски черги или други подобни средства, но обикновено се използваха черги.

— Някъде прочетох едно Ваше пояснение, другарю Караславов, че повестта Ви „Неверникът Тома“ е по случка, разказана Ви в Лом. Спомняте ли си за това пътуване, по какъв повод беше, къде Ви разказаха тази случка?

— Изнасях доклади за творчеството и подвига на Христо Ботев през пролетта на 1949 г. Бях поканен от местното читалище „Постоянство“. Най-напред говорих пред гражданството в Лом. След беседата имах разговор с адвоката Каменов, културен човек, с литературни интереси. Водих дълъг разговор и със зетя на поп Андрей, който пък ми разказа как е загинал поп Андрей. Тогава се запознах и с биографията на първия емпилограф в България, така се казва човекът, който облагоуридава лози. От него има учебник „Емпилография“, вече не си спомням името му. От Лом ме поканиха в с. Младеново, сега квартал на Лом. Там преспях в семейството на кмета. Той имаше син, завършил прогимназия, оженен за една хубава мома, завършила гимназия. Като изнесох доклада, се прибрахме на вечеря у тях. Имаше много хубава гозба и един пшеничен хляб, две педи дебел. А тук, в София, беше глад, хлябът се продаваше с купони. Но когато си тръгнах за София, никой не се сети да ми даде хляб, нещо за ядене. На врачанската гара се качи Мистер Сенко, с него се познавахме. Попитах го за ядене, даде ми хляб и кюфтета. Аз се засмях за кюфтетата: „Да не са лъжливи?“ Той ми отговори: „Не, мама ги е правила.“

Та тогава, на вечерята у кмета на Младеново, ми разказаха за този случай, който аз съм описал в повестта.

— А героите, техните имена — дядо Тома Качков, Манол, Манолица, Томю — големият вчук, Коста — малкият вчук. . . Нещо допълнихте ли?

— Имената съм измислил. Но в нашето село се среща Качкови. Има много оригинални имена. Например помощник-кметът се казваше Щирков.

- Смъртта на внучката от родилна треска по действителна случка ли е?
- Имаше такъв случай в Дебър.
- Запомня се кръчмарницата на Юрдан Мисиря, също този характерен детайл: „Тежката лозница, която хвърляше дебела сянка върху калдъръместия двор пред самата кръчма.“ Това описание съпада ли с обстановка, която вие познавате?
- Това е нашата кръчма. Точно. Тази лозница даваше 500—600 килограма грозде от сорта резекия — с дълги розови зърна. Десертен сорт. В двора пък имахме друга лозница, която раждаше 200—300 килограма бяло грозде, също десертен сорт. Юрдан Мисиря е събирателен образ, в много други кръчми съм наблюдавал сцени като тези, които съм описал.
- Тук се появява и образът на поп Стефан.
- В село имахме двама попове — поп Георги и поп Илия. Поп Илия беше много отракан човек, с чуден глас като на оперен певец. Преди тях имахме друг поп Георги и още един — поп Борис, който се пресели в Хасково. С неговата дъщеря бяхме съученици.
- Попът чете в „Зора“, дадени са цитати, те точни ли са? Вие четяхте ли в „Зора“?
- Аз четях „Зора“. Цитатите, които съм дал, са точни, взети са от стари броеве, преписах ги точно.
- Описвате как селяните в кръчмата слушат радио. Вие в Дебър имате ли радиоапарат? Спомняте ли се кога за пръв път слушахте радио?
- Аз чух радио, когато дойдох в София, бях женен, живеехме на улица „Лозенец“ 12. Слав беше малък. На долния етаж под нас живееше един бояджия, реакционер и мръсник. Той си купи радио. На същия етаж живееше и журналистът Стоян Нейков, който работеше в органа на Демократическата партия „Знаме“. В село и по начало в селата по онова време имахме много рядко радиоапарати или ако имахе, те бяха по обществените места. Да кажем кооперацията в Дебър закупи радиоапарат, ние в къщи нямахме. В нашата кръчма също нямаше радио, това съм го измислил.
- Имате израз: „Манолица беше запазила едно кюпче с осмянка.“ Какво е това осмянка?
- Осмянката е стопена свинска мас от гърдите на свинята, малко по-вкусна е от другата мас.
- Употребявате и изрза: „Червената армия му дойде дохаки.“
- Много добре му дойде. Хак е турска дума, която значи дял, пай. Има израз: „Такъв му бил пая“, който се употребява в положителен и в отрицателен смисъл.
- Също пишете: „Да изпрати биволицата с чердата.“
- Чердата, това е стадото биволи, крави, които отиват на паша, после се разделят. Биволиите търсят локви, по-влажни места, докато кравите са по-придирчиви, не пасат какво да е.
- Имате редица епизодични герои — Минко Дърмончето, Панко Помощника, Годор Гатев, Нанко Бояджията, Стоян Трънев. Това Ваши съселания ли са?
- Това са измислени герои, техните имена също са измислени. Те са т. нар. третостепенен и четвъртостепенен персонаж.
- Случката с нелегалния Томю, който идва да види децата си, по истински случай ли е или Вие сте я измислили?
- Към действителната случка това е добавено от мене, но такива случаи е имало и аз знаех за тях. След Девети септември съм се ровил в много документи, познавах се и с много участници в Съпротивата, те са ми разказвали подобни моменти. Например Георги Смилашев от „Обикновени хора“. Това е Георги Пиласhev, той отиде в с. Буково да види децата си и загина.
- Описвате запалването на къщата на Запрян, Вие присъствували ли сте на подобен случай?
- Не съм присъствувал, но много опожарени къщи имахе преди Девети септември. В нашето село кметът не позволяе да се палят къщи. Той се казваше Запрян Г. Пронцов.
- Описвате събитията на 8 септември, идването на партизаните, на руските войници. . .
- Това е посрещането на Съветската армия в Дебър. По-късно ми разказваха за него. От Дебър имахе 30—40 партизани. Моят братовчед Стоян Тенев Караславов, сега пенсионер, той ми е разказвал, други другари също.
- А образът на Степан?
- Това е измислен образ.
- Какво значи „нахут“?

— Бобово растение, от което се прави леблебия, сурова леблебия. Сее се в нашия край. От него правят и квас за месене на хляб.

— Описвате износените калеври, те какво представляват?

— Това са мъжки обувки от кожа, най-простите. Те се носеха от старите хора.

— Срецах съм, другарю Караславов, във Вашите произведения изрази с частицата *ки*. Имате такъв израз и в „Неверникът Тома“: „Няма да ви изям *ки*.“ Това за Вашия дебърски говор ли е характерно?

— Има го не само в Тракия, но и в Македония. Тази частица я използва и Панчо Михайлов в книгите си, а той е роден в Щип, Македония.

— „Освобождение“ е една от малкото Ви творби на историческа тема. Имената на героите истински ли са?

— Истински са, това са братя Димитър, Гочо и Грозю Гатеви. Много стара история от миналото на Дебър е случката, която описвам. Дядото на съпруга на сестра ми Тянка Делиначев ми е разказвал с големи подробности от тази случка, нападението на кербана, борбите. . .

— Много села, описани в повестта, имат турски имена. Например пишете: „Прегазиха Марица над Юрчи.“

— Юрчи — това е село Любеново, сега квартал от Първомай, намира се на изток, на жп. линията за Димитровград.

— А другите села — Кушията и Чилингир махле, Дерекъой и Муранли, Папазлий?

— Турските села Кушията и Чилингир махле след съединението на Северна и Южна България се изселват. Същото става и със село Муранли. Остана по името му т. нар. Муранлийско землище, което е в нашето Дебърско землище. Дерекъой е село Поройна. Папазлий е днешното Поповица, намира се на пътя от Пловдив за Дебър и Хасково. Като се изселват турците, идват българи от с. Дълбок извор и постепенно селото се разраства.

— Описвате Ставраковия хан, има ли такъв хан?

— Това е ханът на дядо ми, Чолаковият хан. Дядо Георги го е купил от гърци. Той се намирал точно на шосето за Хасково и на пътя, който пресича селото от Асеновград за Първомай, на ъгъла. Този хан го купиха от дядо двама братя — Еню и Димо Панкови, а след Девети септември го отчуждиха. Сега там има нов ресторант, сградата е нова.

— Употребявате изреча: „Човешкият живот не струва колкото един мангър.“ Мангърът е стара пара, нали?

— Стара пара от недоброкачествен метал. Виждал съм мангъри.

— Наричате влака пампор, защо?

— Така дебърци са наричали по онова време влака, затова. Исках да бъда по-близо до атмосферата на времето и затова езикът на повестта е изпъстрен със стари изрази и турски думи.

— Споменавате за конопена черга, вие отглеждате ли коноп?

— Ние сеяхме коноп, конопът се отглежда на по-плодородни земи. Като се обере, на сноповете викат гръсти. Те стоят във вода, за да изгние дървесината. От конопа правят чували, вжета, а се тъкат и черги.

— И тук имате оригинални имена — Запряко Тамахкерин, Теню Шарапа от Караджилар, Русин Бачов. . .

— Тамахкерин на турски значи спестовник, а шарап — вино. Караджилар — това е днешното село Искра, което се намира в подножието на Родопите. Има фамилия Тамахкярови.

— Спестата със старата Гатевица и Димитър в църквата действителна ли е?

— Измислена е, плод на въображението. Тя ми беше нужна, за да подсиля общото звучене на финала, да се подсили и идейно-емоционалното внушение на повестта.

— Другарю Караславов, преди да започнете да пишете повестта си „Орлов камък“, имате ли някаква предварителна подготовка, кога сте чели легендата за Орфей и Евридика?

— Не помня точно кога, но преди това бях чел легендата. Но подробностите, така както съм ги описал, ги обмислих след това. Тази легенда ми даде идеята против царизма, против диктатурата на Кобургите. Аз лично съм виждал царя.

— При обрисовката на Орфей имате ли пред вид конкретно лице, чиито черти да сте използвали?

- Всичко е плод на въображение, не съм използвал чертите на конкретно лице.
- Когато пишете за Дика, изтъквате нейните сини очи.
- И този образ е измислен. Моятта тъща беше със сини очи.
- За да пресъздадете образите, събитията, консултирахте ли се с някой — историк, специалист, използвахте ли специална литература?
- Не съм се консултирал с никой, нито пък съм чел нещо.
- Интересно, в образите на Мар, Владетелят, дядо Тасо и Примо, Лира, Кир, Траян не сте ли се стремели да изобразите някои ваши съвременници, конкретни взаимоотношения?
- Това са измислени образи, имената също. Но в образа на Владетеля — съзнателно не му дадох друго име — исках да дам образа на един типичен самодържец от ония времена, който да напомня за фашистката диктатура у нас.
- Проявявали ли сте по-специални интереси към гръцката митология?
- С гръцката митология съм се занимавал много. „Илиадата“ отдавна бях чел, бях чел и познавах много добре цялата старогръцка драматургия. Моят братовчед Михаил Русинов ми даде в Дебър „Илиадата“.
- Вашата повест „Седмо отделение“ изпква подчертано като автобиографично произведение. Какви цели си поставихте с нейното написване?
- Много силни впечатления и преживявания имах от моето арестуване в кауша на Шести полицейски участък и исках да разкрия всичко, което видях и преживях там, да пресъздам моите външения, както и външния на тези, с които бях.
- Въпреки че сте престояли повече в Шести участък, вие сте назовали повестта си „Седмо отделение“. Защо?
- За мене беше по-важно да покажа какво представляваше Софийският централен затвор, защото именно той олицетворяваше жестокостта, насилието, преследванията и гоненията на комунистите тогава. Аз бях за много кратко време в Седмо отделение, но престоят ми там можеше да се окаже фатален, защото исках да ме унищожат физически. В килията беше адски студ, прозорчето беше махнато, нямаше отопление — аз просто замръзвах. И си казах: „Чакай, трябва да се спасявам по някакъв начин“ — и започнах да правя гимнастика до капване, но така не позволих на студа да ме скове.
- В началото на творбата вие описвате началника на бюро „Преса“ с неговата сива, невзрачна главичка, цялата като че ли импрегнирана с лукавство и дребна хитрина, с неговите жълтозеленикави очички. Това д-р Златанов ли е, за когото веднъж разказахте?
- Точно той е.
- Подробно предавате играта на дама сред арестантите. Вие къде сте се учили да играете на тази игра?
- От малък съм я учил, ние казахме на тази игра докуржум. Още като ученик в отделенията й бях голям майстор.
- Споменавате за конфискуването на „Споржилов“, спомняте ли си как стана това?
- Трудно ми е сега точно да възстановя как стана, но помня, че иззеха романа от книжарниците.
- А узнахте ли истинското име на криминалния арестант, когото наричат Шефа, по-късно дали сте го срещали?
- Не узнах името му, а и не съм го срещал, но научих по-късно подробности за другия арестант — Влайко. Участвувал е в Отечествена война и е проявил голям героизъм. Бил е тежко ранен, от което раняване след това умира. Негов съселеният от Трънско ми го разказа.
- Къде точно се помещаваше Шести полицейски участък?
- На ъгъла на днешните булеварди „Бирюзов“ и „Волгоград“, срещу редакцията на в. „Земеделско знаме“ и една стара сграда, в която сега е настанена част от „Водпроект“.
- Другарю Караславов, вие имате един къс разказ „Към живота“, който на времето сте печатали във в. „Ведрина“. В него прави впечатление драматичният изповеден тон, също така трагичните размисли на героя са проникнати от желание за самоубийство. В отношението на младежа към големия капиталистически град долавям известна интонация, навяна от Смирненски. Ето само малък откъс от този разказ: „Започвам да треперя леко. Може би това са по-

следните конвулсии на великата жажда да се живее. Аз съм примирен вече, макар че не съм се наситил на живот. Ще се самоубия, защото не намирам друг изход. За последен път се обръщам към града, да видя ламята, която изсмука живота ми. Аз храча връз твоя лик, чудовище! Презирам твоя лицемерен морал, твоите вертели, из които пред продадените ни сестри, развратените и охолни твои обитатели разливат кръвта ни, превърната на шампанско! . . .“

— Няма никаква връзка със Смирненски. Настроенията на неговите „Зимни вечери“ само доказват правдивостта на моите размисли в този разказ. Това е дълбоко автобиографична творба. Бях сам стигнал до тази мисъл за самоубийство, до това дълбоко страдание. В живота ми това беше първото мое сериозно разочарование, когато дойдох тук след уволняването ми през 1925 г. от село, където учителствувах. Имах икономически трудности, живеех много бедно, с майка си бях влязъл в разлив.

— В разказа си „Воля за живот“ продължавате темата за икономическата безизходност, за трудното положение на младите работници при условията на капиталистическото развитие. Този сюжет откъде го взехте?

— В София имах близки връзки със семейството на един другар, на който викаха Ванцети, той издаде на времето две книги с разкази. Направи опит да се самоубие. Казваше се Атанас Трендафилов. С него се запознах чрез цинкографията. Тя се намиреше зад столицната баня, беше собственост на Матей Матеев и съдружника му, на който викаха Пецо. Те бяха съчувственици на комунистическото движение и аз им носех там клишетата за в. „Поглед“. С Атанас Трендафилов ни сближи неговото поведение — нощем той печаташе позиви на партията. Той беше около десет години по-млад от мене, мълчалив, дискретен, скромнен и работлив. Покрай него се запознах с цялото му семейство, което живееше и работеше в бирената фабрика „Македония“ — на север от днешния булевард „Сливница“ и канала на Владайска река. Майка му и вторият му баща работеха във фабриката. Трендафилов не беше женен, почти юноша.

— В разказа „Първото писмо“ образът на малкия Паско Петров и външния на селянина-затворник, неговите мечти наблюдавали ли сте някъде?

— За подобни случаи ми е разказвано от другари. Имаше такива случаи. Разказът е написан с оглед на задачите на нашето комунистическо движение.

— Спомняте ли си, другарю Караславов, кога създадохте един от най-известните си разкази „На пост“, по чието заглавие сте кръстили и един от Вашите сборници през 30-те години?

— Мисля, че този разказ го писах, когато живеех на ул. „Кирил и Методий“, тогава, когато тежко боледувах от перитонит. Случката в него е истинска.

— Бирарията, която описвате в началото, измислена ли е?

— Не. Тя се намиреше на пътя от Борисовград за село Дебър, от дясната страна. Съвсем самотна, извън града. Минавах всеки ден, когато отивах до село. Собственикът беше на средна възраст, по-късно изостави бирарията, отиде на работа в железниците и там загина.

— Вие лично познавахте ли героите, които описвате?

— Мангафата беше беден селянин от с. Татареве, а другите двама негови другари — това са Нико Ковачев, който емигрира в Съветския съюз и загина през времето на Отечествена война. Другият също отиде политемигрант в Съветския съюз — Добри Ковачев. Остана жив, идваше ми на гости, но беше малко авантюрист, пиеше.

— Мангафата, както свири, виждали ли сте го в бирарията?

— Аз съм го виждал и съм го описал точно така, както го помня. По това време го убиха.

— Яшар говедарчето действително ли издава Мангафата и неговите другари?

— Той ги предава, само името е измислено. На циганите любимото име беше Яшар и затова го кръстих така.

— Много силен е финалът на разказа.

— Действително е било така. Убийството стана над нашето село и цялата околност го разправяше.